Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
LAILA MEDINA
esitatud 21. septembril 2023 [1]

Kohtuasi C-299/22

M. D.
versus
„Tez Tour“ UAB,
menetlusse astuja:
„Fridmis“ UAB

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Leedu kõrgeim kohus))

Eelotsusetaotlus – Riigisiseste õigusaktide ühtlustamine – Pakettreisid ja nendega seotud reisikorraldusteenused – Direktiiv (EL) 2015/2302 – Pakettreisilepingu lõpetamine – Vältimatud ja erakorralised asjaolud – COVID-19 tõttu kõrge ohutasemega piirkonnaks liigitatud sihtkoht – Asjaolud, mis võinuksid olla lepingu sõlmimise ajal ettearvatavad – Objektiivsete või subjektiivsete asjaolude arvessevõtmine – Mõiste „sihtkoht või selle vahetu lähedus“ ulatus

I. Sissejuhatus

1. COVID-19 pandeemia ja erakorralised meetmed, mida valitsused kogu maailmas võtsid viiruse leviku tõkestamiseks, põhjustasid pretsedendituid häireid kõikides inimtegevuse valdkondades. Üks enim mõjutatud majandussektoreid oli reisi- ja turismisektor. Pandeemia häiriv mõju oli ilmne ka õiguse ja lepingute täitmise valdkonnas. [2]

2. Pakettreisid, mida reguleerib direktiiv (EL) 2015/2302, [3] on üks liidu õiguse valdkondi, mis vormiliselt reguleerib „vältimatute ja erakorraliste“ asjaolude mõju pakettreisidele ning õigust pakettreisileping lõpetada. Käesolevas kohtuasjas uurib Euroopa Kohus esimest korda parameetreid ja tingimusi, mille alusel saab kasutada pakettreisilepingu lõpetamise õigust COVID-19 pandeemia kontekstis.

1 Algkeel: inglise.

2 Vt üldiselt Hondius, E., *et al*. (toim), *Coronavirus and the Law in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2021.

3 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. novembri 2015. aasta direktiiv, mis käsitleb pakettreise ja seotud reisikorraldusteenuseid ning millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2011/83/EL ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 90/314/EMÜ (ELT 2015, L 326, lk 1).

II. Õiguslik raamistik

A. Liidu õigus

3. Direktiivi 2015/2302 põhjenduses 31 on märgitud:

„(31) Reisijad peaksid samuti saama lõpetada pakettreisilepingu igal ajal enne pakettreisi algust, tasudes selle eest asjakohase ja põhjendatud lõpetamistasu, võttes arvesse eeldatavat kulude kokkuhoidu ja reisiteenuste alternatiivsest kasutamisest tulenevat tulu. Samuti peaks neil olema õigus pakettreisileping lõpetada lõpetamistasu maksmata, kui pakettreisi teenuste osutamist mõjutavad märkimisväärselt vältimatud ja erakorralised asjaolud. Kõnealused asjaolud võivad hõlmata näiteks sõjategevust, muid tõsiseid julgeolekuprobleeme, nagu terrorism, märkimisväärseid ohte inimese tervisele, nagu raske haiguse puhang reisisihtkohas, või loodusõnnetusi, nagu üleujutused, maavärinad, või ilmastikutingimused, mis muudavad võimatuks reisida sihtkohta turvaliselt pakettreisilepingus ette nähtud viisil.“

4. Direktiivi 2015/2302 artiklis 3 on sätestatud:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[…]

12) „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ – olukord, mis ei ole sellele viitava poole kontrolli all ja mille tagajärgi ei oleks saanud vältida isegi kõigi mõistlike meetmete võtmise korral[.]“

5. Direktiivi 2015/2302 artikli 12 „Pakettreisilepingu lõpetamine ja lepingust taganemise õigus enne pakettreisi algust“ lõigetes 1–3 on sätestatud:

„1. Liikmesriigid tagavad, et reisija võib pakettreisilepingu igal hetkel enne pakettreisi algust lõpetada. Kui reisija lõpetab pakettreisilepingu käesoleva lõike kohaselt, võidakse temalt nõuda korraldajale asjakohase ja põhjendatud lõpetamistasu maksmist. Pakettreisilepinguga võidakse kehtestada mõistlikud standardsed lõpetamistasud sõltuvalt sellest, kui palju aega on lepingu lõpetamise hetkel jäänud pakettreisi alguseni ning milline on eeldatav reisiteenuste alternatiivsest kasutamisest tulenev kulude kokkuhoid ja tulu. Standardsete lõpetamistasude puudumisel vastab lõpetamistasu suurus pakettreisi hinnale, millest on maha arvatud reisiteenuste alternatiivsest kasutamisest tulenev kulude kokkuhoid ja tulu. Reisija nõudmisel põhjendab korraldaja lõpetamistasude suurust.

2. Hoolimata lõikest 1 on reisijal õigus lõpetada pakettreisileping enne pakettreisi algust lõpetamistasu maksmata, kui sihtkohas või selle vahetus läheduses esinevad vältimatud ja erakorralised asjaolud, mis mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist või reisijate vedu sihtkohta. Kui pakettreisileping lõpetatakse käesoleva lõike alusel, on reisijal õigus kõikide pakettreisi maksete tagasimaksmisele, kuid mitte täiendavale hüvitisele.

3. Korraldaja võib pakettreisilepingu lõpetada ja maksta reisijale tagasi kõik pakettreisi eest tehtud maksed täiendavat hüvitist maksmata, juhul kui:

[…]

b) korraldaja ei saa lepingut täita vältimatute ja erakorraliste asjaolude tõttu ning ta teavitab reisijat lepingu lõpetamisest enne pakettreisi algust põhjendamatu viivituseta.“

B. Leedu õigus

6. Leedu Vabariigi tsiviilseadustiku (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas; edaspidi „tsiviilseadustik“) artikli 6.212 „Vääramatu jõud“ lõikes 1 on sätestatud:

„Lepingupool vabastatakse vastutusest lepingu täitmata jätmise eest, kui ta tõendab, et täitmata jätmine oli tingitud asjaoludest, mis ei olnud tema kontrolli all ja mida ta ei saanud lepingu sõlmimise ajal mõistlikult ette näha, ning et selliste asjaolude või nende tagajärgede tekkimist ei oleks saanud takistada.“

7. Tsiviilseadustiku artikli 6.750 „Turistide õigus pakettreisileping lõpetada ja pakettreisilepingust taganeda“ lõikes 4 on sätestatud:

„Turistidel on õigus korraldatud turismireisi lepingut käesoleva artikli lõikes 2 viidatud lõpetamistasuta lõpetada järgmistel juhtudel:

[…]

3) kui korraldatud turismireisi sihtkohas või selle vahetus läheduses esinevad vääramatu jõu asjaolud, mis võivad muuta korraldatud turismireisi läbiviimise või reisijate veo sihtkohta võimatuks. Sel juhul on reisijal õigus nõuda korraldatud turismireisi eest tehtud maksete tagasimaksmist, kuid tal ei ole õigust täiendavale hüvitisele.“

III. Lühiülevaade põhikohtuasja faktilistest asjaoludest ja menetlusest

8. M.D. sõlmis 10. veebruaril 2020 reisikorraldajaga Tez Tour pakettreisilepingu enda ja oma pere reisiks Araabia Ühendemiraatidesse alates 1. märtsist 2020 kuni 8. märtsini 2020. Sõlmitud pakettreisileping sisaldas muu hulgas lendu Vilniusest (Leedu) Dubaisse (Araabia Ühendemiraadid) ja tagasilendu, samuti seitset ööd majutust hotellis koos täistoitlustamisega. M.D. makstud hind oli 4834 eurot.

9. M.D. teatas 27. veebruaril 2020 Tez Tourile enda soovist pakettreisileping lõpetada ja nõudis, et tal võimaldataks kasutada makstud raha teise reisi jaoks, kui COVID-19 oht on vähenenud. Tez Tour keeldus seda nõuet rahuldamast.

10. Seejärel esitas M.D. hagi Tez Touri vastu, väites, et leping lõpetati seetõttu, et sihtkohas või selle vahetus läheduses esinesid vääramatu jõu asjaolud, mille tõttu oli reisi sooritamine võimatu. Samuti nõudis ta kõikide enda tehtud maksete tagasimaksmist.

11. Sellega seoses märkis M.D., et nii ametiasutuste poolt kui ka meedias 2020. aasta veebruaris avaldatud teave ülemaailmse COVID-19 nakkuse puhangu kohta kujutas endast piisavat alust kahelda reisimise ohutuses ja üldisemalt selle teostatavuses. M.D. sõnul tuleb tsiviilseadustiku artikli 6.750 lõike 4 punktis 3 kasutatud mõistet „vääramatu jõu asjaolud“ – nimelt vääramatuid ja erakorralisi asjaolusid – käsitada mitte kui asjaolusid, mis muudavad reisi täiesti võimatuks, vaid kui vääramatuid ja erakorralisi asjaolusid, mis direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 tähenduses mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist või reisijate vedu sihtkohta.

Seetõttu tuleb seda, et reisi ei ole võimalik sooritada, tõlgendada mitte ainult kui suutmatust osutada sihtkohas teenuseid, vaid ka kui suutmatust tagada reisi ohutus, põhjustamata reisijale ebamugavusi või ohtu.

12. Tez Tour väitis sellele M.D. väitele vastu, et COVID-19 viiruse levikut võib pidada asjaoluks, mis ei ole tema kontrolli all, kuid seda ei saa pidada asjaoluks, mille tõttu on võimatu turvaliselt sihtkohta jõuda.

13. Nii esimese astme kohus kui ka apellatsiooniastme kohus asusid seisukohale, et asjaolusid, millele M.D. tugineb, ei ole alust kvalifitseerida vääramatu jõu asjaoludeks – s.o vältimatuteks ja erakorralisteks asjaoludeks –, mis muudavad lepingu täitmise võimatuks. Nimetatud kohtud leidsid ühest küljest, et M.D. oli broneerinud reisi ajal, mil teave piiravate meetmete võtmise kohta oli juba saadaval, ning et olukord ja teave reisiga seotud riski kohta ei muutunud broneerimise kuupäeva (10. veebruar 2020) ja broneeritud reisi lõpukuupäeva (8. märts 2020) vahel. Seetõttu ei saanud reisija ümber mõelda ja lõpetada lepingu kõigest 17 päeva pärast broneerimist. Teisest küljest leidsid need kohtud, et reisija ei ole esitanud tõendeid selle kohta, et just lepingu lõpetamise kuupäeval (27. veebruar 2020) ja mitte pärast seda kuupäeva esinesid – erinevalt subjektiivsetest põhjustest – objektiivsed põhjused, mis tõendasid, et asjaomasel ajavahemikul (1.–8. märts 2020) ei olnud võimalik reisilepingut täita.

14. Eelotsusetaotluse esitanud kohus, kellele on esitatud kassatsioonkaebus, peab vajalikuks selgitada mõistet „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 tähenduses ning tingimusi, mille kohaselt võib reisija niisugustele asjaoludele tugineda, eriti COVID-19 pandeemia kontekstis.

15. Selle kohta märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus esiteks, et esimese astme kohus ja apellatsiooniastme kohus asusid seisukohale, et riigisiseses õiguses kasutatud mõiste „vääramatu jõud“ ning direktiivis 2015/2302 kasutatud mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ on ühe ja sama tähendusega. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates aga on mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ laiem kui „vääramatu jõud“. Laiema mõiste all peab eelotsusetaotluse esitanud kohus silmas seda, et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ hõlmab mitte ainult juhtumeid, mil lepingu täitmine on füüsiliselt või õiguslikult objektiivselt võimatu, vaid ka juhtumeid, kui täitmine on teoreetiliselt võimalik, ent praktikas keeruline ja/või majanduslikult ebatõhus või kui reisijal kaob võimalus puhkust nautida.

16. Selles kontekstis soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus esiteks kindlaks teha, kui asjakohased on ametlikud reisihoiatused vältimatute ja erakorraliste asjaolude esinemise tuvastamisel. Ta on seisukohal, et selliseid hoiatusi on kõige parem pidada niisuguseks, millega kaasneb eeldus, et esinevad erakorralised asjaolud, mis mõjutavad olulisel määral pakettreisilepingu täitmist. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib põhikohtuasja asjaoludel, et Leedu välisministeerium andis 12. märtsil 2020 reisihoiatuse, soovitades igasuguse reisimise edasi lükata ja mitte külastada järgmistel kuudel ühtegi välisriiki, sealhulgas Araabia Ühendemiraate. Reisihoiatuse avaldamine tulenes sellest, et Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) klassifitseeris COVID-19 epideemia 11. märtsil 2020 ümber pandeemiaks.

17. Teiseks on eelotsusetaotluse esitanud kohus seisukohal, et pakettreisi teenuste osutamist olulisel määral mõjutavate tagajärgede tuvastamiseks peavad need tagajärjed olema piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepaneliku ja aruka keskmise reisija seisukohast tõenäolised, võttes arvesse kavandatud reisi kuupäevi, reisijale kättesaadavaid faktilisi andmeid ja sel ajal avaldatud teavet kõnealuse reisi kohta. Sellega seoses soovib nimetatud kohus teada, kas vältimatuid ja

erakorralisi asjaolusid saab tuvastada vaid juhul, kui need põhjustavad tagajärgi, mille tõttu on kas füüsiliselt või õiguslikult objektiivselt võimatu pakettreisi teenuseid osutada, või saab neid tuvastada ka juhtudel, kui pakettreisi teenuste osutamine on teoreetiliselt võimalik, kuid praktikas on keeruline ja/või majanduslikult ebatõhus teha seda turvalistes tingimustes, võttes vajaduse korral arvesse ohtu reisija tervisele ja/või elule.

18. Kolmandaks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas seda, et vältimatud ja erakorralised asjaolud olid enne lepingu sõlmimist juba olemas või teataval määral ettearvatavad, tuleb pidada põhjuseks, mis välistab reisija õiguse leping lõpetamistasu maksmata lõpetada.

19. Seoses mõistliku ettearvatavuse kriteeriumiga märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kuigi Leedu välisministeerium oli juba 8. jaanuaril 2020 andnud reisijatele, kes soovisid reisida Araabia Ühendemiraatidesse, soovituse võtta tarvitusele ettevaatusabinõud ning WHO oli 30. jaanuaril 2020 kuulutanud COVID-19 epideemia rahvusvahelise tähtsusega rahvatervisealaseks hädaolukorraks, oli pandeemia edasist kulgu ja tagajärgi keeruline prognoosida. Nimelt ei olnud tol ajal kehtestatud selgeid meetmeid nakkuse ohjamiseks ja tõrjeks; teisest küljest kiirenes viiruse levik pakettreisilepingu sõlmimise ja lepingu lõpetamise vahelisel ajal selgelt.

20. Sellega seoses tuletab eelotsusetaotluse esitanud kohus meelde, et Leedus oli 26. veebruaril 2020 välja kuulutatud riiklik erakorraline seisukord koroonaviiruse pandeemiast tingitud ohu tõttu. Samuti märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kassaator on esitanud tõendeid ajakirjanduses alates 25. veebruarist 2020 avaldatud teabe kohta, mis käsitleb nakatumist Araabia Ühendemiraatides ja hotellides kehtestatud liikumispiiranguid ning laiemalt viiruse leviku kiiret muutumist kogu maailmas.

21. Neljandaks märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikega 2 on seotud reisija õigus pakettreisileping lõpetada vältimatute ja erakorraliste asjaolude esinemisega „sihtkohas või selle vahetus läheduses“. Eelotsusetaotluse esitanud kohus asub seisukohale, et sellest sõnastusest tulenevalt ei saanud pakettreisilepingu lõpetamise kuupäeva seisuga esinenud asjaolude hindamine COVID-19 pandeemia kontekstis piirduda vaid hinnangu andmisega sihtkohas esinevate asjaolude kohta. Nimetatud kohus soovib teada, kas – võttes arvesse sündmust, millele tuginetakse – viimati viidatud sõnastus hõlmab tõenäoliselt ka reisi lähtekohta ning reisi jätkamise ja sealt naasmisega seotud eri kohti.

22. Nendel asjaoludel otsustas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Leedu kõrgeim kohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas lähte- ja/või sihtriigi ametiasutuste ametlik hoiatus, milles soovitatakse vältida tarbetut reisimist, ja/või sihtriigi (ja võimalik, et ka lähteriigi) liigitamine riskipiirkonda kuuluvaks on vajalik selleks, et saaks asuda seisukohale, et sihtkohas või selle vahetus läheduses on esinenud vältimatud ja erakorralised asjaolud direktiivi (EL) 2015/2302 artikli 12 lõike 2 esimese lause tähenduses?

2. Kas hinnates, kas pakettreisilepingu lõpetamise ajal esinevad sihtkohas või selle vahetus läheduses vältimatud ja erakorralised asjaolud ning kas need mõjutavad oluliselt pakettreisi täitmist: 1) tuleks arvesse võtta üksnes objektiivseid asjaolusid, see tähendab, kas olulisel määral pakettreisi teenuste osutamise mõjutamine on seotud üksnes objektiivse võimatusega ning seda tuleb tõlgendada nii, et see hõlmab üksnes juhtumeid, kus lepingu täitmine muutub nii füüsiliselt kui ka õiguslikult võimatuks, või hõlmab see siiski ka juhtumeid, kus lepingu

täitmine ei ole võimatu, kuid muutub (käesoleval juhul põhjendatud kartuse tõttu COVID-19ga nakatumise ees) keeruliseks ja/või majanduslikult ebatõhusaks (arvestades reisijate turvalisust, ohtu nende tervisele ja/või elule, puhkusereisi eesmärkide saavutamise võimalust); 2) on olulised subjektiivsed tegurid, nagu täiskasvanute reisimine koos alla 14aastaste lastega või kuulumine suurema riskiga rühma reisija vanuse või tervisliku seisundi tõttu jne? Kas reisijal on õigus pakettreisileping lõpetada, kui pandeemia ja sellega seotud asjaolude tõttu muutub reisimine sihtkohta ja sealt tagasi keskmise reisija arvates ohtlikuks, tekitab reisijale ebamugavust või põhjustab temas põhjendatud hirmu terviseohu või ohtliku viirusega nakatumise ees?

3. Kas fakt, et asjaolud, millele reisija tugineb, olid juba tekkinud või olid vähemalt eelduslikud/tõenäolised juba reisi broneerimise ajal, mõjutab mingil moel õigust lõpetada leping lõpetamistasu maksmata (näiteks kui sellist õigust ei anta, kui kohaldatakse rangemaid kriteeriume pakettreisi teenuste osutamisele avalduva negatiivse mõju hindamiseks, jne)? Kas mõistliku etteaimatavuse kriteeriumi kohaldamisel pandeemia kontekstis tuleb arvesse võtta asjaolu, et kuigi WHO oli pakettreisilepingu sõlmimise ajaks juba avaldanud teavet viiruse leviku kohta, oli pandeemia arengut ja tagajärgi siiski raske prognoosida, puudusid selged meetmed nakkuse ohjamiseks ja tõrjeks või piisavad andmed nakkuse enda kohta ning nakkuste sagenemine alates reisi broneerimisest kuni selle lõpetamiseni oli ilmne?

4. Kui hinnatakse, kas pakettreisilepingu lõpetamise hetkel esinevad sihtkohas või selle vahetus läheduses vältimatud ja erakorralised asjaolud ning kas need mõjutavad oluliselt pakettreisi täitmist, siis kas mõiste „sihtkoht või selle vahetu lähedus“ hõlmab üksnes sihtriiki või – võttes arvesse vältimatute ja erakorraliste asjaolude laadi, s.o nakkuslikku viirusnakkust – ka lähteriiki ning reisi jätkamise ja sealt naasmisega seotud kohti (ümberistumise kohad, teatavad transpordivahendid jne)?“

23. Tšehhi, Kreeka ja Leedu valitsus ning Euroopa Komisjon on esitanud kirjalikud seisukohad. Kohtuistung, millel osalesid põhikohtuasja pooled, Kreeka ja Leedu valitsus ning komisjon, peeti 7. juunil 2023.

IV. Hinnang

Sissejuhatavad märkused mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ kohta

24. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et õigus „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ korral leping lõpetada on sätestatud tsiviilseadustiku artikli 6.750 lõike 4 punktis 3, milles viidatakse mõistele „vääramatu jõud“. Nimetatud kohus selgitab, et alama astme kohtud, kelle poole selles asjas pöörduti, tuginesid mõiste „vääramatu jõud“ määratlusele riigisiseses õiguses ning pidasid seda mõistet ja liidu õiguses kasutatud mõistet „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ sünonüümideks. Eelotsusetaotluse esitanud kohus aga on seisukohal, et „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ on autonoomne liidu õiguse mõiste, mis on ulatuselt laiem kui mõiste „vääramatu jõud“.

25. Selleks et anda eelotsusetaotluse esitanud kohtule tarvilik vastus seoses tema kahtlustega, mis puudutavad mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ ülevõtmist riigisisesesse õigusesse ning selle mõiste seost mõistega „vääramatu jõud“ direktiivi 2015/2302 konkreetses kontekstis, on oluline tähele panna järgmist.

26. Esiteks tuleb meeles pidada, et mõistega „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ asendati mõiste „vääramatu jõud“, mida kasutati nõukogu 13. juuni 1990. aasta direktiivis 90/314/EMÜ reisipakettide, puhkusepakettide ja ekskursioonipakettide kohta (EÜT 1990, L 158, lk 59; ELT eriväljaanne 13/10, lk 132), mis tunnistati kehtetuks ja asendati direktiiviga 2015/2302. [4]

27. Direktiivi 2015/2302 artikli 3 punktis 12 on mõiste „vääramatud ja erakorralised asjaolud“ määratletud kui „olukord, mis ei ole sellele viitava poole kontrolli all ja mille tagajärgi ei oleks saanud vältida isegi kõigi mõistlike meetmete võtmise korral“. Sama direktiivi põhjenduses 31 on selle mõiste ulatust veelgi selgitatud, märkides, et „[need] asjaolud võivad hõlmata näiteks […] märkimisväärseid ohte inimese tervisele, nagu raske haiguse puhang reisisihtkohas, või loodusõnnetusi, nagu üleujutused, maavärinad, või ilmastikutingimused, mis muudavad võimatuks reisida sihtkohta turvaliselt pakettreisilepingus ette nähtud viisil“.

28. Selle mõiste määratluses ei ole viidatud tähendusele ja ulatusele, mis tuleb omistada sellele mõistele liikmesriikide õiguses. Seepärast tuleb käsitada mõistet „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ liidu õiguse autonoomse mõistena ja tõlgendada seda Euroopa Liidu territooriumil ühetaoliselt. [5]

29. Euroopa Kohus on märkinud, et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 ja lõike 3 punkti b tähenduses sarnaneb mõistega „vääramatu jõud“, nagu see on määratletud väljakujunenud kohtupraktikas: nimelt peetakse selle all silmas „vääramatule jõule“ tugineva isiku tahtest sõltumatuid ebatavalisi ja ettenägematuid asjaolusid, mille tagajärgi ei oleks kogu rakendatud hoolsusele vaatamata olnud võimalik vältida. [6] Seega leiab Euroopa Kohus, et vaatamata sellele, et selles direktiivis puudub igasugune viide vääramatule jõule, *täpsustab* mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ selle direktiivi raames mõistet „vääramatu jõud“ selle direktiivi tähenduses, kujutades endast selle mõiste *täielikku rakendamist* selles direktiivis. [7]

30. Teiseks on Euroopa Kohus selgitanud, et niisuguse üleilmse tervisekriisi nagu COVID-19 pandeemia puhkemist tuleb pidada mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ alla kuuluvaks selle direktiivi tähenduses. [8] Niisugune sündmus on ilmselgelt kontrollimatu ja selle tagajärgi ei oleks saanud vältida isegi kõigi mõistlike meetmete võtmise korral. See sündmus näitab pealegi, et esineb „märkimisväärseid ohte inimese tervisele“, millele on viidatud nimetatud direktiivi põhjenduses 31. [9]

31. Seepärast võib direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõiget 2 ja lõike 3 punkti b kohaldada pakettreisilepingute lõpetamisele, kui selle tingisid niisuguse üleilmse tervisekriisi nagu COVID-19 pandeemia puhkemise põhjustatud tagajärjed. [10]

4 Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 55).

5 Vt selle kohta 13. oktoobri 2022. aasta kohtuotsus Gemeinde Bodman-Ludwigshafen (C-256/21, EU:C:2022:786, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).

6 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 54 ning seal viidatud kohtupraktika).

7 Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punktid 54 ning 56; kohtujuristi kursiiv).

8 Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsused UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 45) ning komisjon *vs*. Slovakkia (õigus lõpetada leping lõpetamistasu maksmata) (C-540/21, EU:C:2023:450, punkt 59).

9 Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsused UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 46) ning komisjon *vs*. Slovakkia (õigus lõpetada leping lõpetamistasu maksmata) (C-540/21, EU:C:2023:450, punkt 49).

10 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 51).

32. Seda silmas pidades järeldub, et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ täpsustab direktiivi 2015/2302 kontekstis mõistet „vääramatu jõud“ ja võib hõlmata COVID-19 pandeemiaga seotud üleilmse tervisekriisi puhkemist.

Esimene küsimus

33. Sisuliselt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus esimese eelotsuse küsimusega teada, kas „sihtkohas või selle vahetus läheduses esineva[te] vältimatu[te] ja erakorralis[te] asjaolud[e]“ tuvastamine direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 esimese lause tähenduses oleneb sellest, kas lähteriigi ja/või sihtriigi ametiasutused on andnud ametliku hoiatuse vältida tarbetut reisimist ja/või kas sihtriik (ja võimalik, et ka lähteriik) on liigitatud riskipiirkonda kuuluvaks.

34. Sellega seoses tuleb tähele panna, et direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikes 2 ei ole viidatud reisihoiatustele ega -teadaannetele. Reisihoiatuste ja -teadaannete andmine ei ole liidu tasandil ühtlustatud ning on liikmesriikide pädevuses. Komisjon märkis oma kirjalikes seisukohtades, et tema esitatud direktiiviettepaneku [11] põhjendustes viidati liikmesriikide ametivõimude antud soovitustele ja omistati neile teatavat kaalu. Nende andmine kujutas endast ümberlükatavat eeldust „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ tõendamiseks. [12] Ent nagu komisjon oma aruandes direktiivi 2015/2302 kohaldamise kohta tunnistas, oli mõni liikmesriik direktiivis ametlikele reisisoovitustele viitamisele „kindlalt vastu“. [13] Direktiivi 2015/2302 seadusandlikust kujunemisloost nähtub, et valitsuste reisihoiatuste või -teadaannete õiguslik kvalifikatsioon on jäetud selles direktiivis teadlikult käsitlemata. Seetõttu, nagu märkis Tšehhi valitsus oma kirjalikes seisukohtades, ei saa sellised hoiatused või teadaanded kujutada endast vajalikku või piisavat tingimust selle direktiivi artikli 12 lõike 2 tähenduses „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ tuvastamiseks.

35. Teistsugune artikli 12 lõike 2 tõlgendus piiraks reisijate õigust pakettreisileping lõpetada, kuna sellega allutataks direktiiviga antud ühtlustatud õiguse kasutamine niisuguste riigisiseste aktide kehtestamisele, mille sisu ei ole ühtlustatud. Sel juhul peaks „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ tuvastamine olenema nende asjaolude ametlikust tunnustamisest. Kuna „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ võivad tekkida äkitselt, esineks – nagu on märkinud Tšehhi valitsus – oht, et reisijad jäävad ilma oma õigusest pakettreisileping lõpetada, kui „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ ametlik tunnustamine viivitub või puudub. Samuti ei olnud COVID-19 pandeemia alguse kontekstis selgeid ega ühiseid kriteeriume, mille põhjal piirkonniti või riigiti levimisohu taset hinnata, ning teave muutus pidevalt. [14]

36. Sellest järeldub, et direktiivi 2015/2302 artiklis 12 ei ole ette nähtud, et reisihoiatuste või -teadaannete andmine, milles soovitatakse vältida igasugust tarbetut riskimist ja/või liigitatakse riik ohupiirkonnaks, peab olema seotud „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ tuvastamisega. Sellest johtuvalt, nagu on sisuliselt märkinud põhikohtuasja pooled, Leedu ja Kreeka valitsus ning

[11] Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv pakettreiside ja toetatud reisikorraldusteenuste kohta, millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 ja direktiivi 2011/83/EL ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 90/314/EMÜ, COM(2013) 512 (final) (edaspidi „pakettreise käsitlev komisjoni ettepanek“).

[12] Pakettreise käsitleva komisjoni ettepaneku põhjenduses 26 oli märgitud, et „[e]lkõige tuleks [niisugusteks] asjaoludeks pidada seda, kui usaldusväärsed ja üldsusele kättesaadavad teadaanded, näiteks liikmesriikide ametiasutuste välja antud teadaanded ei soovita sihtkohta reisida“.

[13] Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2015/2302 (mis käsitleb pakettreise ja seotud reisikorraldusteenuseid) kohaldamise kohta, COM(2021) 90 (final), lk 19.

[14] Hilisemas COVID-19 pandeemia staadiumis järgiti koordineeritumat lähenemisviisi, kui liikmesriigid leppisid kokku ühises COVID-19 ohutaseme kaardistamises; vt nõukogu 1. veebruari 2021. aasta soovitus (EL) 2021/119, millega muudetakse soovitust (EL) 2020/1475, mis käsitleb koordineeritud lähenemisviisi vaba liikumise piiramisele COVID-19 pandeemiale reageerimisel (ELT 2021, L 36I, lk 1).

komisjon, kujutavad reisihoiatused, millest nähtub kõrge ohutase, ning *a fortiori* hoiatused mitte reisida [15] endast tugevat märki vältimatute ja erakorraliste asjaolude esinemisest. Sellisena kujutavad need endast olulist tõendit reisija jaoks, kes eeldatavasti tugineb ametlikule teabele.

37. Sellega seoses on sellekohaste liidu õigusnormide puududes iga liikmesriigi ülesanne näha ette üksikasjalik haldus- ja kohtumenetluse kord, mis hõlmab niisuguse ametliku avalduse või teo tõendusjõudu, mille eesmärk on kaitsta isikutele liidu õigusnormidest tulenevaid õigusi kooskõlas võrdväärsuse põhimõtte ja tõhususe põhimõttega, kahjustamata seejuures liidu õiguse soovitavat toimet. [16] Seepärast võivad riigisisesed kohtud riigisiseste menetlusnormide alusel arvesse võtta ja vabalt hinnata reisihoiatuste või -teadaannete asjakohasust seoses üldise hinnangu andmisega direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 tähenduses „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ tuvastamise kohta. Ent nagu eespool märgitud, ei saa need reisihoiatused ega -teadaanded kujutada endast nende asjaolude tuvastamiseks vajalikku tingimust, kui see riivaks reisija õigust pakettreisileping lõpetada.

38. Seda arvesse võttes olen seisukohal, et „sihtkohas või selle vahetus läheduses esineva[te] vältimatu[te] ja erakorralis[te] asjaolud[e]“ tuvastamine direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 esimese lause tähenduses ei olene sellest, kas lähteriigi ja/või sihtriigi ametiasutused on andnud ametliku hoiatuse vältida tarbetut reisimist ja/või kas sihtriik (ja võimalik, et ka lähteriik) on liigitatud riskipiirkonda kuuluvaks. Siiski võivad riigisisesed kohtud riigisiseste menetlusnormide alusel arvesse võtta ametlikke hoiatusi, millest nähtub kõrge ohutase reisisihtkohas, tingimusel et need hoiatused ei kujuta endast niisuguste „vältimatute ja erekorraliste asjaolude“ tuvastamiseks vajalikku tingimust.

Teine küsimus

39. Sisuliselt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teise eelotsuse küsimusega teada, kas, hinnates „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ olulist mõju pakettreisi teenuste osutamisele, tuleb arvesse võtta üksnes lepingu täitmise objektiivset võimatust või tuleb arvesse võtta ka ohte reisijate tervisele ja turvalisusele ning subjektiivseid tegureid, mis on seotud reisija vanuse, terviseseisundi või sellega, kas reisitakse koos alaealistega. Samuti küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas pakettreisi teenuste osutamisele avalduvate tagajärgede hindamisel on vaja lähtuda keskmise reisija seisukohast.

40. Eelotsusetaotlusest nähtub, et teine küsimus on seotud kahe põhiküsimusega, mis puudutavad hinnangu andmist pakettreisilepingu täitmist olulisel määral mõjutavate „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ esinemise kohta. Esimene põhiküsimus puudutab sisuliselt olulise mõju *objektiivsust või subjektiivsust*. Teine põhiküsimus puudutab olulise mõju hindamisel kohaldatud *standardit*. Konkreetsemalt järeldub eelotsusetaotlusest, et eelotsusetaotluse esitanud kohus seostab selle standardi *ex ante* hinnangu ehk prognoosiga – mille annab keskmine reisija, kes on piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas – olulise mõju realiseerumise tõenäosuse kohta.

[15] Kui on antud hoiatus *mitte reisida*, algatab korraldaja harilikult pakettreisilepingu lõpetamise vastavalt direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 3 punktile b.

[16] Vt selle kohta 2. aprilli 2020. aasta kohtuotsus PrivatBank (C-480/18, EU:C:2020:274, punkt 73 ja seal viidatud kohtupraktika).

i) Hinnangu objektiivsus või subjektiivsus

41. Sissejuhatavalt tuleb märkida, et direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikes 2 on tunnustatud õigust leping lõpetamistasuta lõpetada, „kui sihtkohas või selle vahetus läheduses esinevad vältimatud ja erakorralised asjaolud“. Selle sätte sõnastustest tuleneb selgelt, et iseenesestki mõista ei saa olukorrad, mis liigitatakse „sihtkohas või selle vahetus läheduses esineva[teks] vältimatu[teks] ja erakorralis[teks] asjaolud[eks]“, olla seotud ainult reisija isikuga (näiteks raske õnnetusjuhtumi toimumine). Direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 seadusandlik kujunemislugu toetab seda tõlgendust. Selle direktiivi ettepanekule lisatud komisjoni talituste töödokumendis on märgitud, et „mõned tarbijate advokaadid [on] väitnud, et lepingut peaks olema võimalik lõpetada, kui reisija suhtes esineb vääramatu jõu olukord, näiteks lähedase raske haigus või surm, mis takistab reisijat puhkusele minemast“.[17] Komisjon märkis siiski, et reisijaga seotud olukorrad on „sageli hõlmatud reisikindlustusega, mida reisija võib osta“.[18]

42. Seoses pakettreisi teenuse osutamisega seotud „vältimatute ja erakorraliste“ asjaolude mõju hindamisega tuleb kõigepealt tähele panna, et direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 kohaselt peavad need asjaolud *olulisel määral mõjutama* pakettreisi teenuste osutamist. Oluline mõju teenuste osutamisele on laiem kui teenuste osutamise võimatus. Direktiivi põhjenduses 31 on nimetatud „julgeolekuprobleeme“ või „märkimisväärseid ohte inimese tervisele“. Nagu märgib komisjon, võib lepingu täitmine niisugustes olukordades olla õiguslikult või füüsiliselt võimalik, kuid reisijate turvalisust ei saa enam tagada. Seetõttu peaks ka *märkimisväärne oht* reisija elule ja turvalisusele kujutama endast olulist mõju lepingu täitmisele. Seda tõlgendust toetab direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 seadusandlik kujunemislugu niivõrd, kui selles sättes on tunnustatud reisija õigust leping lõpetada. Kehtetuks tunnistatud direktiivi kohaselt niisugust õigust ei eksisteerinud. Nagu on märgitud komisjoni talituste töödokumendis pakettreiside kohta, võib esineda olukordi – nagu sõjad või looduskatastroofid –, millel on „tõenäoliselt ebasoodne mõju *nautimisele* ja *turvalisusele* puhkuse ajal ja kui korraldaja ise ei algata pakettreisi tühistamist“.[19]

43. „Erakorraliste ja vältimatute asjaolude“ oluline mõju pakettreisi teenuste osutamisele on igal juhul tõendatud, kui need asjaolud võivad viia direktiivi 2015/2302 artikli 3 punkti 13 tähenduses „mittevastavuseni“, mis oluliselt mõjutab pakettreisi teenuste toimimist. Sellega seoses ei tohi unustada, et sama direktiivi artikli 13 lõike 6 kohaselt on reisijal õigus lõpetada pakettreisileping lõpetamistasu maksmata, kui mittevastavus „mõjutab oluliselt pakettreisi teenuste osutamist“. Euroopa Kohus on otsustanud, et mittevastavuse tuvastamine on selles mõttes objektiivne, et tuvastamiseks tuleb üksnes võrrelda reisija pakettreisis sisalduvaid ja talle tegelikult osutatud teenuseid.[20] Samamoodi tugineb vältimatute ja erakorraliste asjaolude oluline mõju *objektiivsele* hinnangu andmisele selle kohta, millist mõju avaldavad need asjaolud lepingu täitmisele, võttes arvesse reisijale tekkivaid riske.

44. Siiski võib hinnangu andmine eriti inimese tervise suhtes esinevate märkimisväärsete ohtude kohta teatavatel tingimustel nõuda *subjektiivset* ja *individuaalset* hindamist. Direktiiv 2015/2302 ei kaitse mitte ainult tugevaid, noori ja terveid reisijaid. Nimelt on direktiivis arvesse võetud piiratud liikumisvõimega reisijate erivajadusi. Selle kohta tuleb tähele panna, et direktiivi artikli 5

[17] Komisjoni talituste töödokument, mõjuhinnang dokumendi juurde pakettreiside ja toetatud reisikorraldusteenuste kohta, millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 ja direktiivi 2011/83/EL ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 90/314/EMÜ, SWD(2013) 263 (final) (edaspidi „komisjoni talituste töödokument pakettreiside kohta“), lk 78.

[18] Komisjoni talituste töödokument pakettreiside kohta, lk 78.

[19] *Ibid*., kohtujuristi kursiiv.

[20] Vt 12. jaanuari 2023. aasta kohtuotsus FTI Touristik (pakettreis Kanaari saartele) (C-396/21, EU:C:2023:10, punkt 22).

lõike 1 punkti a alapunkt viii hõlmab reisiteenuse peamiste tunnuste hulgas teavet selle kohta, „kas kõnealune reis või puhkus on üldiselt sobiv piiratud liikumisvõimega isikute jaoks, ning reisija taotlusel täpne teave ka selle kohta, kas reis või puhkus on sobiv reisija vajadusi silmas pidades“.

45. Füüsiline puue on üks *haavatavuse* vorm.[21] Konkreetselt seoses reisimisega võib füüsilise seisundiga seotud haavatavus puudutada suuremat kategooriat reisijaid, kes on teistest reisijatest rohkem ohustatud. Võttes arvesse tähtsust, mida Euroopa Liit omistab inimeste tervise kõrgetasemelisele kaitsele, mida on tunnustatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 35, tuleb „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ olulise mõju hindamisel arvesse võtta ka reisija *terviseseisundit*. Arvesse tuleb võtta ka selliste konkreetsete reisijakategooriate nagu rasedad ja alaealised vajadusi ning nende võimalusi turvaliselt reisi nautida. Konkreetselt COVID-19 pandeemia kontekstis oli algusest peale selge, et teatavatesse rühmadesse kuuluvatel inimestel – näiteks nendel, kellel on astma, immuunpuudulikkus või teatavad muud meditsiinilised seisundid, ning rasedatel – on suurem oht viirusega nakatumise korral raskelt haigestuda ja surra.

46. Subjektiivsete tegurite arvessevõtmist „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ mõju hindamisel ei tohiks segi ajada pelga hirmu- või ärevustundega selliste asjaolude tagajärgede suhtes. Reisija vajadusi peab olema võimalik *kindlaks teha* olenevalt tema terviseseisundist või perekondlikust olukorrast.

47. Seda silmas pidades olen seisukohal, et „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ olulist mõju pakettreisilepingu täitmisele saab sedastada mitte üksnes siis, kui lepingu täitmine on võimatu, vaid ka siis, kui sellega kaasneb märkimisväärseid ohte reisijate tervisele ja turvalisusele. Niisuguste tagajärgede hindamine on objektiivne. Siiski on võimalik võtta arvesse subjektiivseid tegureid, mis on seotud reisija piiratud liikumisvõimega või haavatavusega, tingimusel et selliseid tegureid saab kindlaks teha.

ii) Hinnangu prognostilisus ja keskmise reisija kriteerium

48. Seoses ajahetkega, mil „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ mõju tuleb hinnata, on direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikes 2 tunnustatud õigust lõpetada pakettreisileping „enne pakettreisi algust“. See, et on kasutatud eessõna „enne“, näitab, et pakettreisilepingu lõpetamise otsuse ja pakettreisi alguse vahele *jääb aega*. Seega on otsus pakettreisileping lõpetada *ennetav*. See tugineb prognoosile või *ex ante* hinnangule seoses „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ esinemisega ning nende olulise mõjuga pakettreisi teenuste osutamisele või – kui need asjaolud on juba tekkinud – sellele, et oluline mõju pakettreisi teenuste osutamisele *kestab*. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, tähendab reisija prognoos pakettreisilepingu lõpetamise kuupäeval hinnangu andmist seoses *tõenäosusega*, et „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ mõjutavad oluliselt pakettreisi teenuste osutamist.

49. Direktiivis 2015/2302 ei ole sätestatud konkreetseid tähtaegu hinnangu andmiseks tõenäosuse kohta, et „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist. Samuti ei ole selles ette nähtud konkreetset päevade, nädalate või kuude arvu, enne

[21] Vt Reich, N., „Vulnerable Consumers in EU Law“ – Leczykiewicz, D., ja Weatherill, S. (toim), *The Images of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*, Hart Publishing, London, 2016, lk 139–158, lk 141. Autor eristab liidu tarbijalepinguõiguses kolme liiki haavatavust: füüsiline puue, intellektuaalne puue ja majanduslik puue. Samuti eristab ta tarbija haavatavust ja „tarbija nõrkust“ lepingulistes olukordades.

mida ei ole võimalik sellist hinnangut anda ja kasutada õigust pakettreisileping lõpetamistasu maksmata lõpetada. Samas, mida kaugemal on lõpetamise kuupäev pakettreisi alguskuupäevast, seda keerulisem on reisijal tõendada, et oluline mõju kestab tulevikus ka reisi kuupäeval.[22]

50. Tõenäosuse kindlakstegemine oleneb asjaoludest, mille hindamine on riigisiseste kohtute ülesanne.[23] Seega ei näi asjakohane viidata protsentuaalsele tõenäosusele, et „vältimatud ja erakorralised asjaolud" mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist. Seda hinnangut andes tuleb siiski juhinduda sellest, et õigus leping lõpetada lõpetamistasu maksmata on *erandlik*. Pakettreisilepingu lõpetamise ajal peab reisija *mõistlikult eeldama piisavalt suurt tõenäolisust*, et „vältimatud ja erakorralised asjaolud" mõjutavad tulevikus oluliselt pakettreisi teenuste osutamist.

51. Seoses reisija suutlikkusega anda *ex ante* hinnang soovitavad eelotsusetaotluse esitanud kohus ja Leedu valitsus kasutada lähtekriteeriumina keskmist reisijat, kes on piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas. Kõigepealt olen nõus, et hindamisel tuleb lähtuda reisijast. See vastab reisijapoolse pakettreisilepingu lõpetamise õiguse eesmärgile. Selle kohta tuleb tähele panna, et õigus pakettreisileping „vältimatute ja erakorraliste asjaolude" korral lõpetada on mõlemal lepingupoolel. Reisija õigus on sätestatud direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikes 2 ja eeldab, et need asjaolud mõjutavad olulisel määral „pakettreisi teenuste osutamist või reisijate vedu sihtkohta". Korraldaja õigus on sätestatud artikli 12 lõike 3 punktis b ja eeldab, et korraldaja „ei saa lepingut täita vältimatute ja erakorraliste asjaolude tõttu ning ta teavitab reisijat lepingu lõpetamisest enne pakettreisi algust põhjendamatu viivituseta". Kummagi poole õiguse kasutamise seisukohast on määrava tähtsusega tema enda vaatenurk. Kui reisija õigus oleneks korraldaja vaatenurgast, oleks see vastuolus reisija eraldiseisva õiguse tunnustamise eesmärgiga tervikuna.

52. Samuti on oluline tähele panna, et direktiiviga 2015/2302 korrigeeriti asümmeetria reisija ja korraldaja vahel pakettreisilepingu lõpetamise õiguse kasutamises „vältimatute ja erakorraliste asjaolude" korral. Sellele asümmeetriale juhiti tähelepanu komisjoni talituste töödokumendis pakettreiside kohta, kus märgitakse, et eelmise korra kohaselt oli korraldajal õigus tühistada pakettreisileping „ainuüksi olenevalt tema hinnangust julgeolekuolukorrale", tarbijal aga samalaadset õigust ei olnud.[24] Seega tuleneb direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 tekkeloost, et reisijal on õigus lõpetada leping „vältimatute ja erakorraliste asjaolude korral" olenevalt tema enda hinnangust julgeolekuolukorrale.

53. Konkreetsemalt olulise mõju hindamise võrdlusalusega seoses ei ole direktiivis 2015/2302 „keskmise reisija" kriteeriumi ette nähtud. Ent nagu Leedu valitsus oma seisukohtades märkis, võttes arvesse direktiivi eesmärki saavutada kõrge tasemega tarbijakaitse,[25] näib asjakohane tugineda tuntud kriteeriumile „keskmine tarbija, kes on piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas"[26] ning tõlgendada seda kriteeriumi direktiivi 2015/2302 kontekstis. Selle kriteeriumi põhjal oleneb keskmise tarbija otsus ennekõike tema teadmiste tasemest. Teadmiste taseme hindamisel tuleb arvesse võtta teavet, mis oli üldsusele saadaval hetkel, kui reisija broneeris

22 Vt Tonner, K., „BGH 651h, Rücktritt vor Reisebeginn", *Münchener Kommentar zum BGB*, 9. trükk, München, C.H. Beck, 2023, punkt 71.

23 Illustratsiooniks: kui reisija on broneerinud matka Kanada metsas ja tema reis on kavandatud toimuma kolm kuud hiljem, on juhul, kui see mets tulekahju tõttu täielikult ära põleb, võimatu, et see mets taastub kolme kuu jooksul oma algsesse olukorda. Seevastu, kui reisija on broneerinud kolm kuud varem reisi saarele, kus esineb tulekahjusid, on keerulisem prognoosida, kuidas olukord kolme kuu pärast muutub.

24 Komisjoni talituste töödokument pakettreiside kohta, lk 78.

25 Vt direktiivi 2015/2302 põhjendus 51.

26 Vt näidet ebaõiglaste lepingutingimuste valdkonnast võetud mõõdiku „keskmine tarbija" kasutamise kohta 16. märtsi 2023. aasta kohtuotsuses Caixabank (laenulepingutasud) (C-565/21, EU:C:2023:212, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika) ning 18. novembri 2021. aasta kohtuotsuses A. S.A. (C-212/20, EU:C:2021:934, punkt 42). Üldist ülevaadet vt eespool 21. joonealuses märkuses viidatud Leczykiewicz, D., ja Weatherill, S.

reisi, ja teavet, mis sai kättesaadavaks hetkel, mil ta otsustas lepingu lõpetada. Mida rohkem teadmisi on keskmisel tarbijal teatava olukorra suhtes, seda paremal positsioonil on ta teadliku hinnangu andmiseks konkreetsest olukorrast tuleneva ohu kohta. Seevastu, kui reisijal ei ole teavet konkreetse olukorra kohta või kui teave on vastuoluline ja muutub pidevalt, on tema võimalused niisuguse hinnangu andmiseks piiratumad.

54. See oli iseäranis asjakohane COVID-19 pandeemia kontekstis. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt välja pakub, tuleb selleks, et kindlaks teha, mida keskmine reisija teadis, ning tema hinnangut olulise mõju kohta lepingu täitmisele, arvesse võtta *suurt ebaselgust* ja *äärmiselt kiiresti muutunud olukorda* pandeemia alguses. Nimelt ei olnud selles staadiumis teaduslikku selgust ohu kohta, mida viirus endast kujutab; samuti oli palju ebaselgust seoses viiruse leviku piiramise meetmete liigi ja kestusega.

55. Käesolevas asjas nähtub Euroopa Kohtule esitatud dokumentidest, et reisija lähtus COVID-19st tekkinud ohu kohta hinnangu andmisel ajakirjanduses ilmunud teabest, mis puudutas sihtkohta või selle vahetut lähedust, samuti riikliku hädaolukorra väljakuulutamisest lähteriigis, kusjuures see oli kuulutatud välja seoses viirusest tuleneva ohuga. Niisugustel asjaoludel näib keskmisel reisijal olevat mõistlik eeldada, et riskiolukord jääb kestma pärast lepingu lõpetamist ja enne pakettreisi algust või isegi halveneb, avaldades seega olulisel määral mõju lepingu täitmisele.

56. Kriteeriumi see osa, et keskmine reisija on „mõistlikult tähelepanelik ja arukas“, viitab reisija mõistlikule ettevaatlikkusele. Liiga ettevaatlikku reisijat, kes otsustab lõpetada lepingu ärevuse tõttu, ei saa vabastada lõpetamistasu maksmisest, kui olukord niisugust ohuhinnangut ei õigusta. Seevastu eeldatakse keskmiselt reisijalt tähelepanu pööramist ametlikule teabele või reisimisalastele soovitustele, milles soovitatakse olla väga ettevaatlik. Pandeemia avaldas suurt mõju arusaamale, et reisimine on potentsiaalne viiruse leviku allikas, mis võib mõjutada arusaama „mõistlikult tähelepanelikust ja arukast“ reisijast niisuguses olukorras. Normaalses olukorras on ohuhinnang lepingu lõpetamise suhtes üldjuhul seotud vaid reisija ja koos temaga reisivate isikutega. Ohtliku viiruse äärmiselt suure edasikanduvuse kontekstis võib nakatunud reisija seada ohtu nii inimesi reisisihtkohas kui ka tagasitulekul oma kaaskodanikke. Niisuguses olukorras võib ka pelgalt otsusel reisida olla „negatiivseid välismõjusid“.[27] Ka enne reisimist piiravate meetmete kehtestamist[28] ei saa eeldada, et keskmine reisija tegutseb ainult „omaenda huve järgides“, eirates ametlikku teavet, mis soovitab olla ettevaatlik, või tegutseb vastupidi suunistele, milles palutakse vältida tarbetuid koosviibimisi, sotsiaalseid kokkupuuteid ja reisimist. Seepärast on COVID-19 pandeemia kontekstis võimalik, et „mõistlikult tähelepaneliku ja aruka“ keskmise reisija paradigma hõlmab ka *vastutustundlikku reisijat*, kes pöörab tähelepanu ametlikele üleskutsetele olla hoolas ja ilmutada solidaarsust kaaskodanikega viiruse leviku tõkestamisel.

57. Sellest järeldub, et hinnates olulist mõju lepingu täitmisele, tuginetakse *ex ante* hinnangule, mille annab lepingu lõpetamise ajal selle olulise mõju realiseerumise tõenäosuse kohta keskmine reisija, kes on „piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas“.

[27] Vt Miller, L., „Ethical Consumption and the Internal Market“ – eespool 21. joonealuses märkuses viidatud Leczykiewicz, D., ja Weatherill, S., lk 279, kus on arendatud mõttekäiku „negatiivsetest välismõjudest“ tarbimisega seostatava keskkonnamõju ja sotsiaalse mõju kontekstis.

[28] Vastutustunne on eriti oluline enne reisimist piiravate valitsuse meetmete kehtestamist. Pärast valitsuse meetmete kehtestamist peab reisija igal juhul õigusnorme järgima.

58. Kõikidel eespool nimetatud kaalutlustel olen seisukohal, et „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ olulise mõju esinemist pakettreisilepingu täitmisele saab tuvastada mitte üksnes siis, kui lepingu täitmine on võimatu, vaid ka siis, kui sellega kaasneb märkimisväärseid ohte reisija tervisele ja turvalisusele. Niisuguste tagajärgede hindamine on objektiivne. Siiski on võimalik võtta arvesse subjektiivseid tegureid, mis on seotud reisija piiratud liikumisvõimega või haavatavusega, tingimusel et selliseid tegureid saab kindlaks teha. Hinnates olulist mõju lepingu täitmisele, tuginetakse *ex ante* hinnangule, mille annab lepingu lõpetamise ajal selle olulise mõju realiseerumise tõenäosuse kohta keskmine reisija, kes on piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas.

Kolmas küsimus

59. Sisuliselt soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus oma kolmanda küsimusega teada, kas reisija õigust lõpetada leping lõpetamistasu maksmata vastavalt direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikele 2 mõjutab see, et asjaolud, millele reisija tugineb, olid pakettreisilepingu sõlmimise ajal juba tekkinud või vähemalt mõistlikult ettearvatavad. Sellega seoses küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas mõistliku ettearvatavuse kriteeriumi kohaldamisel COVID-19 pandeemia kontekstis tuleb arvesse võtta seda, et selle pandeemia kulgu ja tagajärgi oli pakettreisilepingu sõlmimise ajal keeruline prognoosida.

60. Selle kohta tuleb meenutada, nagu on juba märgitud käesoleva ettepaneku sissejuhatavates märkustes,[29] et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 ja lõike 3 punkti b tähenduses sarnaneb mõistega „vääramatu jõud“, nagu see on määratletud väljakujunenud kohtupraktikas: nimelt peetakse selle all silmas vääramatule jõule tugineva isiku tahtest sõltumatuid ebatavalisi ja ettenägematuid asjaolusid, mille tagajärgi ei oleks kogu rakendatud hoolsusele vaatamata olnud võimalik vältida.

61. Sellest järeldub, et *ettearvamatus* on oluline tegur olukorra klassifitseerimisel „vältimatuteks ja erakorralisteks asjaoludeks“. Sündmused, mis on lepingu sõlmimise ajaks juba toimunud või mille toimumine on tõenäoline, ei saa kujutada endast niisuguseid asjaolusid, seda siiski tingimusel, et reisija suudab prognoosida ka sellise sündmuse tavapäraseid tagajärgi.

62. Nimelt, nagu on rõhutatud õiguskirjanduses, on ettearvamatus suhteline mõiste.[30] See on ka dünaamiline mõiste. Selleks et teha kindlaks, mis on mõistlikult ettearvatav, tuleb võtta arvesse konkreetseid asjaolusid ja inimteadmiste arengut. Sellega seoses on oluline eristada ühelt poolt *sündmuse ettearvamatust* ja teiselt poolt *selle tagajärgede ettearvamatust*.[31] Sündmus, millest reisija on teadlik ja millel on sündmuste tavapärase käigu korral ettearvatavaid tagajärgi, võib eskaleeruda olukorraks, mis kuulub „vältimatute ja erakorraliste asjaolude hulka“, kui selle tagajärjed sisuliselt muudavad sündmuse olemust. Ettearvatavust saab hinnata nii, et *võrreldakse* 1) asjaolusid ja teadmisi, mis olid reisijal nende asjaolude ja nende tagajärgede kohta lepingu sõlmimise hetkel (punkt A), ning 2) asjaolusid ja teadmisi, mis olid reisijal nende asjaolude ja nende tagajärgede kohta lepingu lõpetamise hetkel (punkt B). Selle võrdluse seisukohast ei ole

[29] Vt punkt 29 eespool.

[30] Philippe, D., „The Impact of the Coronavirus Crisis on the Analysis and Drafting of Contract Terms. Force Majeure, Hardship and Deferral of Obligations“ – Hondius, E., *et al.* (toim), *Coronavirus and the Law in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2021, lk 527–552, vt lk 532.

[31] *Ibid.*

oluline, kui palju päevi on möödunud punktide A ja B vahel. Määravad on *faktilised asjaolud* ja reisija *teadmised*. Kui need elemendid on *oluliselt muutunud*, erineb olukord sellest, millest reisija oli teadlik või mida ta võis mõistlikult ette arvata.

63. Eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitab, et COVID-19 pandeemia kontekstis oli reisija pakettreisilepingu sõlmimise hetkel teadlik viiruse olemasolust ja mõjust, peamiselt Hiinas, kuid ka isoleeritud kujul mõnes teises riigis. Reisija ei teadnud sel ajal, et viirus jõuab lõpuks Euroopasse ja epideemia areneb pandeemiaks, mille leviku tõkestamine eeldab pretsedenditute meetmete võtmist. Eelotsusetaotluse esitanud kohus toonitab äärmist ebakindlust ja kiiresti muutunud olukorda pakettreisilepingu sõlmimise hetke ning selle lepingu lõpetamise kuupäeva vahel.

64. Eelotsusetaotluses on viidatud erilisele olukorrale COVID-19 pandeemia alguses. Nädalatel, mis eelnesid sellele, kui WHO 11. märtsil 2020 COVID-19 pandeemiaks kuulutas, ei oleks keskmine inimene, kellel on tavaline juurdepääs ametlikule teabele, suutnud ette arvata selle pandeemia „äkilisust, ulatust ja ränkust“ [32] ega viiruse tulevasi tagajärgi reisimisele ja liikumisvabaduse kasutamisele üleüldse. WHO ise tunnistas, et me „ei ole varem näinud koroonaviirusest põhjustatud pandeemiat“. [33] Sellega kooskõlas näib mõistlik arvata, et reisija teadmised olid põhikohtuasjas käsitletaval juhul alates pakettreisilepingu sõlmimise hetkest (2020. aasta veebruari alguses) kuni selle lepingu lõpetamise hetkeni (2020. aasta veebruari lõpus) väga oluliselt täienenud. Kui liikmesriigi kohus seda järeldab, ei saa takistada reisijat tuginemast „vältimatutele ja erakorralistele asjaoludele“ põhjendusel, et need asjaolud olid sel ajal, kui ta lepingu sõlmis, ettearvatavad.

65. Eespool toodut arvesse võttes olen seisukohal, et reisija õigust lõpetada leping lõpetamistasu maksmata vastavalt direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikele 2 mõjutab see, et asjaolud, millele reisija tugineb, olid pakettreisilepingu sõlmimise ajal juba tekkinud või vähemalt juba mõistlikult ettearvatavad, välja arvatud juhul, kui lepingu sõlmimise hetke ja lepingu lõpetamise hetke vahel muutusid oluliselt nii need asjaolud kui ka reisija teadlikkus nendest asjaoludest ja nende tagajärgedest. Sellega seoses tuleb COVID-19 pandeemia kontekstis mõistliku ettearvatavuse kriteeriumi rakendamisel arvesse võtta seda, kui keeruline on pakettreisilepingu sõlmimise ajal prognoosida pandeemia kulgu ja tagajärgi.

Neljas küsimus

66. Oma neljanda küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada sisuliselt seda, kas, hinnates pakettreisilepingu täitmisele avalduvat olulist mõju, millest tekib direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 kohaselt õigus see leping lõpetamistasu maksmata lõpetada, tuleb arvesse võtta mitte üksnes olukorda sihtkohas või selle vahetus läheduses, vaid ka olukorda lähtekohas ja reisiga, sealhulgas tagasisõiduga seotud vahekohtades.

67. Selle kohta nähtub direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikest 2, et reisijapoolset lepingu lõpetamist võivad õigustada „vältimatud ja erakorralised asjaolud“, mis annavad talle õiguse saada täielikult tagasi kõik pakettreisi eest tehtud maksed, vaid juhul, kui need asjaolud esinevad „sihtkohas või

[32] Vt Iirimaa valitsuse ettevõtlus-, kaubandus- ja tööhõiveministeeriumi koostatud „Guidance on the right of travellers to terminate package travel contracts due to extraordinary circumstances resulting from COVID-19“ (Suunised reisijate õiguse kohta lõpetada pakettreisilepingud COVID-19st tingitud erakorraliste asjaolude tõttu), 26.3.2020, lk 5.

[33] WHO peadirektori avasõnavõtt COVID-19-teemalisel meediabriifingul 11. märtsil 2020.

selle vahetus läheduses“ ja „mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist või reisijate vedu sihtkohta“. Samuti illustreerib selle sätte kohaldamise tingimusi sama direktiivi põhjendus 31, milles on kasutatud näidet „raske haiguse puhang reisisihtkohas“. [34]

68. Euroopa Kohus on märkinud, et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ illustreerimine näitega „raske haiguse puhang reisisihtkohas“ ei ole mõeldud selleks, et mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ ulatus piirduks kohalike sündmustega, vaid näitamaks, et need asjaolud peavad igal juhul ilmnema eelkõige kavandatud sihtkohas ning sellisena mõjutama olulisel määral asjaomase pakettreisi teenuste osutamist. [35] Samuti on Euroopa Kohus märkinud, et kui raske haiguse levik kõnealuses sihtkohas võib kuuluda selle mõiste alla, peab see *a fortiori* olema nii ka raske haiguse üleilmse leviku puhul, kuna viimase mõju puudutab samuti seda kohta. [36]

69. Kuna mõiste „vältimatud ja erakorralised asjaolud“ hõlmab raske haiguse üleilmset levikut, on loogiline järeldada, et nende asjaolude olulisi tagajärgi pakettreisi teenuste osutamisele või reisijate veole sihtkohta saab hinnata nii, et võetakse arvesse olukorda nii reisisihtkohas kui ka lähtekohas ja reisiga seotud vahekohtades.

70. Seda järeldust kinnitab direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 süstemaatiline tõlgendamine. Selle direktiivi artikli 5 lõike 1 punkti a kohaselt on reisiteenuste peamiste tunnuste hulgas „kasutatav transpordivahend ning veo iseloomustus ja liik, väljumise ja saabumise koht, kuupäev ja kellaaeg, vahepeatuste kestus ja kohad ning transpordiühendused“. Direktiivi 2015/2302 artikli 7 lõike 2 kohaselt peab see teave sisalduma pakettreisilepingus. Nagu märkisin eespool punktis 42, mõjutab märkimisväärne oht reisija tervisele ja turvalisusele pakettreisilepingu täitmist olulisel määral. Reisija tervis ja turvalisus on seotud kõikide lepingu täitmise asjaoludega, mille hulka kuuluvad reis sihtkohta kui selline ja selleks kasutatav transpordivahend. Järelikult tuleb, hinnates „vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ mõju pakettreisilepingule, seepärast arvesse võtta ka märkimisväärse ohu esinemist reisija sihtkohta transportimise tasandil.

71. Peale selle võib hinnang, mis puudutab olulist mõju pakettreisilepingu täitmisele, hõlmata ka sihtkohas esinevate asjaolude *tagajärjel* võetud meetmeid. Nagu Leedu valitsus sisuliselt märkis: kui sihtkoht on liigitatud ohupiirkonnaks ja selle liigituse tõttu rakendatakse lähtekohta naasvate reisijate suhtes isolatsioonimeetmeid (karantiin), on see määrav tegur, mis viitab, et esinevad „vältimatud ja erakorralised asjaolud, mis mõjutavad olulisel määral pakettreisi teenuste osutamist“.

72. Eespool nimetatud kaalutlustel asun seisukohale, et hinnates pakettreisilepingu täitmisele avalduvat olulist mõju, millest tekib direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 kohaselt õigus lõpetada leping lõpetamistasu maksmata, tuleb arvesse võtta olukorda nii sihtkohas või selle vahetus läheduses kui ka lähtekohas ja reisiga, sealhulgas tagasisõiduga seotud vahekohtades.

[34] Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punktid 44 ning 46).

[35] Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 47).

[36] Vt selle kohta 8. juuni 2023. aasta kohtuotsus UFC – Que choisir ja CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, punkt 48).

V. Ettepanek

73. Eeltoodud kaalutlusi arvestades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Lietuvos Aukščiausiasis Teismase (Leedu kõrgeim kohus) eelotsuse küsimustele järgmiselt:

1. „Sihtkohas või selle vahetus läheduses esineva[te] vältimatu[te] ja erakorralis[te] asjaolud[e]“ tuvastamine Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. novembri 2015. aasta direktiivi (EL) 2015/2302, mis käsitleb pakettreise ja seotud reisikorraldusteenuseid ning millega muudetakse määrust (EÜ) nr 2006/2004 ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2011/83/EL ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 90/314/EMÜ, artikli 12 lõike 2 esimese lause tähenduses ei olene sellest, kas lähteriigi ja/või sihtriigi ametiasutused on andnud ametliku hoiatuse vältida tarbetut reisimist ja/või kas sihtriik (ja võimalik, et ka lähteriik) on liigitatud riskipiirkonda kuuluvaks. Siiski võivad riigisisesed kohtud riigisiseste menetlusnormide alusel arvesse võtta ametlikke hoiatusi, millest nähtub kõrge ohutase reisisihtkohas, tingimusel et need hoiatused ei kujuta endast niisuguste „vältimatute ja erekorraliste asjaolude“ tuvastamiseks vajalikku tingimust.

2. „Vältimatute ja erakorraliste asjaolude“ olulist mõju pakettreisilepingu täitmisele saab tuvastada mitte üksnes siis, kui lepingu täitmine on võimatu, vaid ka siis, kui sellega kaasneb märkimisväärseid ohte reisijate tervisele ja turvalisusele. Niisuguste tagajärgede hindamine on objektiivne. Siiski on võimalik võtta arvesse subjektiivseid tegureid, mis on seotud reisija piiratud liikumisvõimega või haavatavusega, tingimusel et selliseid tegureid saab kindlaks teha. Hinnates olulist mõju lepingu täitmisele, tuginetakse *ex ante* hinnangule, mille annab lepingu lõpetamise ajal selle olulise mõju realiseerumise tõenäosuse kohta keskmine reisija, kes on „piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelik ja arukas“.

3. Reisija õigust lõpetada leping lõpetamistasu maksmata vastavalt direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõikele 2 mõjutab see, et asjaolud, millele reisija tugineb, olid pakettreisilepingu sõlmimise ajal juba tekkinud või vähemalt juba mõistlikult ettearvatavad, välja arvatud juhul, kui lepingu sõlmimise hetke ja lepingu lõpetamise hetke vahel muutusid oluliselt nii need asjaolud kui ka reisija teadlikkus nendest asjaoludest ja nende tagajärgedest. Sellega seoses tuleb COVID-19 pandeemia kontekstis mõistliku ettearvatavuse kriteeriumi rakendamisel arvesse võtta seda, kui keeruline on pakettreisilepingu sõlmimise ajal prognoosida pandeemia kulgu ja tagajärgi.

4. Hinnates pakettreisilepingu täitmisele avalduvat olulist mõju, millest tekib direktiivi 2015/2302 artikli 12 lõike 2 kohaselt õigus lõpetada leping lõpetamistasu maksmata, tuleb arvesse võtta olukorda nii sihtkohas või selle vahetus läheduses kui ka lähtekohas ja reisiga, sealhulgas tagasisõiduga seotud vahekohtades.